

Тернопільський національний економічного університет

Кафедра економічної теорії

Міждисциплінарна курсова праця

3

«Економічної теорії»

на тему:

**««Фіскальна консолідація як механізм подолання наслідків
фінансово-економічної кризи (на прикладі країн ЄС)»**

Студента ІІ курсу МЕНМФ-21 групи
напряму підготовки міжнародні фінанси

Лотоцький В.В.

Керівник: кандидат екон. наук, доцент

Новак Ю. Р.

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ECTS _____

Члени комісії _____

м. Тернопіль – 2016 р.

Зміст

Вступ	3
Розділ 1 Світові економічні кризи: причини виникнення	5
Розділ 2 Визначення фіскальної консолідації	11
Розділ 3 Аналіз фіскальної консолідації в країнах ЄС	15
Висновки	22
Список використаної літератури	23

Вступ

Актуальність теми

До першочергових завдань державної фінансової політики для забезпечення сталого поступового розвитку у посткризовий період відносяться недопущення погіршення економічної ситуації та подолання наслідків економічної кризи. Негативний вплив фінансово-економічної кризи на стан державних фінансів в зарубіжних країнах спричинив гостру потребу відновлення їх стабільності, як необхідної умови виходу із кризи та подальшого економічного зростання. В умовах кризи бюджетна політика зарубіжних країн орієнтувалась на скорочення видатків та введення додаткових тимчасових податків, підвищення традиційних податків. Уряди реалізували комплекс заходів, у складі яких реформи у сферах пенсійної системи, охорони здоров'я, скорочення видатків бюджету на низку інших напрямів з одночасним посиленням податкового навантаження. В період економічної кризи більшість країн єврозони не змогли втримати показники державного дефіциту та державного боргу в рамках, визначених законодавчими обмеженнями. Дослідження причин погіршення показників бюджетної системи більшості перехідних та розвинених економік під час фінансово-економічної кризи, що розпочалася у 2008 р. обґрунтовують потребу в фіскальній консолідації. Саме тому, дана проблема на сучасному етапі є досить гострою і потребує дослідження і практичних дій.

Об'єктом дослідження даної курсової роботи є фіскальна консолідація як механізм подолання світових економічних криз

Предметом дослідження є інструменти фіскальної консолідації в країнах ЄС.

Мета дослідження – визначити причини виникнення світових економічних криз та фіскальної консолідації, як механізму подолання їх наслідків.

Для розкриття даної теми ми поставили наступні **завдання**:

- Проаналізувати причини виникнення світових економічних криз
- Дати визначення фіскальної консолідації;
- Охарактеризувати інструменти фіскальної консолідації;
- Проаналізувати фіскальну консолідацію в країнах ЄС;

РОЗДІЛ 1

СВІТОВІ ЕКОНОМІЧНІ КРИЗИ: ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ

У сучасному розумінні криза (від грец. *Krisis* – вихід, закінчення, суд і вище справедливе покарання) – це крайнє загострення протиріч у соціально-економічній системі, що загрожує її життєстійкості в навколишнім середовищі. Кризу слід розглядати як переломний момент у розвитку системи, що дає простір новому витку економічних змін [1].

Проблема виникнення економічних криз є предметом дослідження багатьох учених. Її розглядали як закономірне явище, як обов'язковий атрибут розвитку економічної системи Дж. М. Кейнс, М. Кондратьєв, К. Маркс, П. Самуельсон, М. Туган-Барановський, Р. Дж. Хоутрі, Й. Шумпетер та ін. Фундаментальні праці з виявлення природи сучасних криз та пошуку ефективного інструментарію їх запобігання в економіці розвинених країн не втрачають своєї актуальності і в наш час. Їм присвячені дослідження таких видатних учених, як: Дж. Тобін, К. Ерроу, Дж. Штігліц, Ф. Кідланд та Е. Прескот. Серед вітчизняних економістів, які займалися дослідженням цієї проблематики та зробили суттєвий внесок у вирішення окремих її аспектів, варто відмітити В. Гейця, Є. Перепьолкіна, А. Гончарука, Д. Лук'яненка, В. Василенка, Л. Дмитриченко, а серед російських учених-економістів – В. Іноземцева, Є. Балацького, С. Глазьева, С. Меньшикова, Ю. Яковця та ін. Останнім часом велика увага приділяється розмежуванню зовнішніх і внутрішніх причин циклічності ринкової економіки, а також визначенню ролі держави в антикризовому регулюванні [2].

Згідно літературних даних існують такі види криз за відповідними ознаками їх класифікації:

- за масштабами прояву: загальні кризи – охоплюють усю соціально-економічну систему, та локальні – охоплюють лише її частину;
- за проблематикою: макро- і мікрокризи. Макрокризи – масштабної проблематики й обсягів, мікрокризи – охоплюють лише окрему проблему, чи

невелику їх групу (мікрокриза здатна викликати ланцюгову реакцію, поширитися на всю систему та призвести до макрокризи);

- за причиною виникнення: природні, суспільні та екологічні кризи;

- за структурою відносин у соціально-економічній системі й диференціації проблематики її розвитку виділяють окремі групи економічних, соціальних, організаційних, психологічних, технологічних та інших криз [2].

Під фінансовою кризою розуміється різке погіршення стану фінансового ринку внаслідок реалізації накопичених ризиків під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників, що спричиняє порушення його функціонування, зниження цінкових показників, погіршення ліквідності й якості фінансових інструментів, банкрутство учасників. Фінансова криза - це криза, яка: системно охоплює фінансові ринки та інститути фінансового сектору, грошовий обіг і кредит, міжнародні та державні фінанси; негативно впливає у середньо- і довгостроковому періоді на економічну активність усередині країни й на динаміку добробуту населення і проявляється:

- у фінансовому секторі й на фінансових ринках - у різкому зростанні процента, частки проблемних банків і небанківських фінансових інститутів, боргів, що дедалі збільшуються; істотному скороченні кредитів, наданих економіці і домашнім господарствам; ланцюгових банкрутствах; переході до збиткової моделі банківської та іншої фінансової діяльності; переважанні спекулятивної фінансової діяльності над інвестиційною; масштабному падінні курсу цінних паперів; затримці розрахунків із наростаючим колапсом платіжної системи; виникнення масових збитків на ринку деривативів; неліквідності фінансових ринків і фінансових інститутів з ефектом «доміно»; банківській паніці;

- у міжнародних фінансах - у неконтрольованому падінні курсу національної валюти; масовій втечі капіталів з країни; некерованому нарощенні зовнішнього боргу і прострочених платежів держави і комерційних організацій; перенесенні системного ризику на міжнародний ринок і фінансові ринки інших країн;

- у сфері грошового обігу - в різкому некерованому зростанні цін із переходом у хронічну інфляцію; втечі від національної валюти, стрімкому впровадженні у внутрішній обіг твердої іноземної валюти, масовій появі грошових сурогатів;

- у сфері державних фінансів - у різкому падінні величини золотовалютних резервів і державних стабілізаційних фондів; виникнення дефіциту чи загостренні привнесеною кризою дефіцитності бюджету; швидкому скороченні збирання податків; падінні бюджетного фінансування державних витрат; некерованому нарощуванню внутрішнього державного боргу [3, 4].

Історія економічних періодичних криз надвиробництва бере початок з 1788 року з економічної кризи у Франції, де напередодні спостерігався економічний бум. Наприкінці століття наступив застій: мануфактури виробляли товарів більше, ніж споживало населення. Багато мануфактур згорнули виробництво, тисячі городян залишилися без роботи. Економічна криза призвела до політичного колапсу і в 1792 році почалася Велика французька революція. У 1825 році - криза у Великій Британії, яка була тоді вже промисловою країною з найрозвинутішою економікою. Промислова криза відбулась у 1836 р., окрім Великобританії, вона охопила вже й США, що наздоганяли першу за рівнем промислового розвитку. У промислову кризу 1847 р. були вже втягнуті не тільки Англія та США, але й Франція і Німеччина, які також наздоганяли Велику Британію за рівнем промислового розвитку. Наступного 1848 року всю Європу охопила Велика буржуазна революція ("Весна народів"). Криза 1857 р. явилася вже світовою економічною кризою, що охопила усі головні країни світу. Світові економічні кризи були в 1907, 1920, 1929-1933, 1937, 1957, 1974-1975, 2008 роках і сьогодні [3, 4].

Фінансові кризи, як правило, призводять до дисбалансу, рецесії, дефолту, обвалу фондових ринків та політичної напруженості у фінансово-господарському житті, спричиняють банківську паніку серед вкладників, зростання відсоткових ставок, а отже, й ризиків інвесторів. А найголовніше -

вони характеризуються крахом багатьох інвестиційних інститутів, адже порушують рівновагу всієї національної фінансово-кредитної системи.

Світова фінансова криза 2007-2009 рр. виявилася найбільш руйнівним явищем, яке негативно вплинуло на розвиток міжнародної фінансової системи в період глобалізації. Ця криза набула статусу глобальної, оскільки вона розпочалася в одній країні (США), поступово поширюючись на інші країни, регіони, континенти, врешті та на весь світовий простір. За даними інформаційного агентства Блумберг (Bloomberg), фінансова криза впродовж 2007-2008 рр. завдала збитків акціонерам банків на суму понад 690 млрд. доларів США [5]. Для порівняння: загальний обсяг втрат у банківському секторі в усьому світі під час кризи на початку 1990-х років становив 200 млрд. доларів США. Нинішня криза характеризується також падінням загальної вартості світового національного багатства: з 107 трлн. до 50 трлн.доларів США [6].

З огляду на “спопеляючий” та руйнівний характер, фінансову кризу 2007-2009 рр. багато хто називає кризою довіри, оскільки вона загострила проблему створення нових надійних низько ризикових інструментів фінансового інвестування, появу яких досі вважали неможливою. Доречніше було б визначити кризу 2007-2009 рр. як першу кризу глобалізації, адже вона охопила всю міжнародну фінансову систему та сприяла знищенню багатьох потужних інвестиційних інститутів через падіння біржових курсів на світових фондових ринках.

Розглянемо поетапно кризу 2007-2009 [7]:

I етап (із липня 2007 р. до серпня 2008 р.) - період загострення кризових явищ на іпотечному ринку США, який супроводжувався банкрутством багатьох фінансових установ, зростанням інфляції, обвалом фондових ринків;

II етап - криза ліквідності банківських та небанківських інвестиційних інститутів. Уже з II та III кварталів 2008 р. багато фінансових установ почали відчувати гострий дефіцит позичкових коштів;

III етап - кредитний колапс. Унаслідок неспроможності банків адекватно оцінювати фінансові ризики та системні загрози збільшилися психологічні ризики на тлі втрати довіри до регуляторів фінансових ринків.

Таким чином, надмірна доларизація світової економіки, високі ціни на енергоносії, загальне загострення ситуації на світових фінансово-кредитних та фондових ринках, крах кількох всесвітньо відомих найпотужніших інвестиційних банків та втрата віри в надійність банківських та інших фінансових установ призвели б до повного обвалу світових фінансових ринків, якби не трильйонні вливання урядів країн в економіки США та ЄС [4].

За ефектом глобального впливу сучасна світова криза оцінюється фахівцями як друга за всю постбреттонвудську історію, коли події в США послужили детонатором глобальних фінансово-економічних потрясінь, поставивши під сумнів доцільність існування всієї міжнародної фінансової системи. Тоді, у 1971 р., девальвувавши доллар (паритет якого був стабільний з 1934 р.), США ліквідували золотодоларовий стандарт і поклали початок новій ері формування світової валютної системи на основі плаваючих валютних курсів, незабезпеченості грошової емісії, обігу колективних валют, неоднозначної діяльності міжнародних валютно-фінансових регуляторів.

Сучасна світова криза за своєю природою може вважатись мультиструктурною, адже в основі має щонайменше три групи факторів: макроекономічні, фінансові та глобалізаційні. Зростання інфляції, посилення протиріч між національними й резервними валютами, зміна відсоткових ставок у провідних країнах і на світовому фінансовому ринку, бюджетні дефіцити й зростаючі державні борги у своїй сукупності формують групу фінансових факторів глобальної кризи.

За словами колишнього головного економіста *Bank of America - Merrill Lynch* Девіда Розенберга (*David Rosenberg*), "світ затопили 222,5 трильйона доларів боргу приватного і державного секторів, що еквівалентно 362 % світового ВВП. На всіх рівнях суспільства в більшості промислово розвинених країн занадто багато боргів і занадто мало доходів, щоб їх виплатити".

За даними рейтингу *The World's Biggest Debtor Nations*, сформованого американським діловим телеканалом *CNBC*, сумарна вартість зовнішніх зобов'язань 20 найбільших країн-боржників на кінець 2009 р. склала понад 51 трлн дол. США, при оціночній величині загальносвітових валових зовнішніх боргових зобов'язань у 56,9 трлн дол. США. Серед найбільших боржників – 17 країн Європи, із явним "лідером" Ірландією, валовий зовнішній борг (як приватних структур, так і уряду) якої в 13 разів перевищив обсяг національної економіки [8].

Усі антикризові заходи умовно можна поділити на дві групи: запобіжного характеру й ті, що призначені для подолання наслідків кризи. Зважаючи на масштабність цих наслідків (банкрутство банківських установ, глобальні дисбаланси, бюджетні дефіцити, зростання суверенних боргів і ризику дефолтів), передбачити останню світову фінансову кризу, а тим паче їй запобігти, не вдалось. З огляду на це актуальності набуває пошук дієвих шляхів подолання проявів глобальної фінансової кризи, а вони, як показує досвід, реалізуються через скоординовану державну політику, особливе місце в якій належить монетарним та фіскальним заходам. У контексті останніх усе частіше обґрунтовується необхідність реалізації специфічної антикризової стратегії, у центрі якої - бюджетно-податкова (фіскальна) консолідація [8].

Проблеми з бюджетним дефіцитом, значними й нераціонально структурованими боргами у високорозвинутих країнах, помножені на додаткові структурні проблеми, зокрема дефіцити поточних рахунків платіжних балансів, безробіття, загрожують масовими дефолтами. З огляду на зазначене, дедалі популярнішою серед представників світового політичного й економічного авангарду стає ідея реалізації політики фіскальної консолідації.

РОЗДІЛ 2

ВИЗНАЧЕННЯ ФІСКАЛЬНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ

Фіскальна консолідація (згідно «Словнику бюджетної термінології») – постійне покращення бюджетного балансу, яке визначається розміром покращення показника дефіциту (як правило, первинного структурного дефіциту) або періодом (рік, два, три), протягом якого безперервно відбувається таке покращення.

У зарубіжних наукових роботах і рекомендаціях міжнародних організацій, що стосуються змісту фіскальної консолідації, пропонуються різні її визначення. Зокрема, фахівці ОЕСР прирівнюють її до державної політики, спрямованої на зменшення дефіциту та накопичення державного боргу [9]. У першому випадку мають на увазі не дефіцит державного (федерального) бюджету, а дефіцит сектору державного управління в цілому, в другому – боргові зобов'язання, накопичені в даному секторі. З іншого боку, фіскальна консолідація зводиться до поліпшення балансу бюджету шляхом застосування заходів дискреційної фіскальної політики протягом певного періоду (після якого вони вводяться). У цьому випадку відображається зменшення дефіциту (як правило, структурного первинного балансу) на тлі безперервного поліпшення [10]. При цьому під балансом бюджету розуміють баланс фінансових операцій сектору загального державного управління [11].

Більш широким є розгляд фіскальної консолідації як комплексу заходів, спрямованих на оптимізацію бюджетних витрат, здійснення структурних реформ, збільшення надходжень до бюджету не тільки шляхом змін у системі оподаткування, а й за рахунок стимулювання економіки і бізнесу [12].

Окремі вчені намагаються конкретизувати визначення фіскальної консолідації. Зокрема, С. Барріоз, С. Лангедік і Л. Пенчо вважають, що фіскальна консолідація зводиться до поліпшення циклічно скоригованого первинного балансу: протягом одного року – не менше 1,5%; протягом трьох років – більш ніж на 0,5% ВВП, якщо щорічно такий баланс не погіршується

(плавна консолідація). При такому підході річна консолідація розглядається як епізод [13].

За визначенням Дж. Сакса, фіскальна консолідація зводиться до ліквідації основного фіскального і квазіфіскального дефіциту, що є причиною високої інфляції. На думку вченого, фіскальна консолідація завжди передбачає стрімке зменшення державних витрат на інвестиції та субсидій [14].

Результатом глобальної економічної кризи 2008-2009 рр. стало величезне зростання дефіциту бюджету і боргу більшості розвинених країн. Починаючи з 2010 року під тиском зростаючої вартості запозичень країни зони євро, а починаючи з 2011 року – США, Великобританія і Японія почали проводити заходи по скороченню бюджетного дефіциту. Фіскальна консолідація, що відображена у політиці одночасного скорочення дефіциту і неоднозначні наслідки цієї політики в країнах зони євро та інших великих розвинених економіках поклали початок дискусії про те, наскільки консолідація перешкоджає чи сприяє росту національних, і, в кінцевому рахунку, світової економіки [15].

Науковцями доведено, що намагання імплементувати прискорені програми фіскальної консолідації можуть посилювати негативний вплив на соціально-економічний розвиток країни [16-18].

У науковій літературі значна увага приділяється проблемам співвідношення заходів, спрямованих на зменшення державних витрат і збільшення доходів шляхом посилення податкового тиску. Згідно результатів досліджень вчених-економістів [19, 20], більш результативною є така фіскальна консолідація, що досягається завдяки зменшенню державних витрат, ніж завдяки застосування заходів підвищення оподаткування. У тих випадках, коли фінансове становище не дозволяє дотримуватися такого правила, то збільшення податкового навантаження можливе через надання пріоритету таким податкам, що менш негативно впливають на економічне зростання, зокрема, податкам на власність і споживання.

Інші вчені доводять, що заходи фіскальної консолідації доцільно поєднувати з діяльністю, спрямованою на підвищення міжнародної конкурентоспроможності [21].

Наукові роботи, що стосуються змісту фіскальної консолідації, насамперед пропонують різні її визначення. Так, одні вчені ототожнюють її з державною політикою, спрямованою на зменшення дефіциту та державного боргу [22]. При чому вони мають на увазі не дефіцит державного бюджету, а державний дефіцит, тобто всього державного сектору. Під державним боргом розуміють всю сукупність боргових зобов'язань, накопичених в державному секторі. Інший погляд на фіскальну консолідацію представляє її у вигляді процесі постійного збалансування бюджету шляхом застосування заходів дискреційної фіскальної політики протягом визначеного періоду. Результативність вимірюється шляхом зменшення дефіциту та покращення управління державними фінансами [23]. В широкому розумінні під фіскальною консолідацією мають на увазі такий комплекс заходів, що спрямований на оптимізацію бюджетних витрат, впровадження структурних реформ, підвищення рівня доходів бюджету шляхом змін у системі оподаткування і стимулювання економіки і підприємницької діяльності [24].

Деякі економісти намагаються надати конкретні вимірники фіскальної консолідації. Так, одні науковці вважають, що фіскальна консолідація має місце при покращенні циклічно скоригованого первинного балансу протягом 1 року – не менше ніж на 1,5 %; протягом 3 років, якщо кожного року така збалансованість не погіршується більш ніж на 0,5% ВВП [15]. Річна консолідація при цьому носить епізодичний характер.

Успішність політики з консолідації бюджету залежить від багатьох факторів, які можна об'єднати в групи [8]:

1. Структура і термін фіскальної консолідації. Досвід засвідчує, що зниження державних витрат спричиняє позитивний вплив на ймовірність успіху фіскальної консолідації, у той час як консолідація за рахунок підвищення податків є менш успішною. Перспективним напрямком скорочення видатків

бюджету є зниження зарплат державним службовцям, регулювання зайнятості у сфері державного управління. Успішна політика не може бути короткостроковою, у той же час, якщо в перші роки (здебільшого два роки) не досягнуто хоча б якогось успіху, швидше за все програма виявиться неуспішною.

2. Політичні й інституціональні фактори. Імовірніша успішна реалізація політики бюджетно-податкової консолідації в унітарних країнах та країнах із однопартійним, а не коаліційним урядом. Ефективність фіскальної консолідації підвищується в міру одночасного проведення структурних реформ, реалізації політики консолідації одночасно через державні та місцеві органи влади.

3. Монетарні фактори. Успішним епізодам фіскальної консолідації здебільшого передує процес девальвації національної валюти. Супроводжуваним процесом консолідаційних заходів виступає дефляція, опосередкована фіксацією режиму валютного курсу, та зниження процентних ставок.

4. Раціональність очікувань економічних агентів щодо майбутніх наслідків політики консолідації спричиняє позитивний вплив на її успіх

Таким чином, можна зробити висновок, що фіскальна консолідація в більшості випадків зводиться до зменшення дефіциту сектору загального державного управління та боргу, накопиченого в рамках даного сектора. Однак такий підхід можна вважати дещо спрощеним, оскільки увага приділяється проміжним результатам, а не кінцевим орієнтирам. На наш погляд, фіскальну консолідацію доцільно розглядати як систему реформування фіскальної сфери, спрямовану на підвищення стійкості державних фінансів. До напрямів її реалізації належать обмеження дефіциту сектору загального державного управління, зменшення обсягів та поліпшення структури державного боргу. При цьому процес не повинен супроводжуватися посиленням негативних впливів на основні макроекономічні показники розвитку країни (темпи зростання ВВП, податкове навантаження, рівень споживання, величину платоспроможного попиту, рівень інфляції та ін.).

РОЗДІЛ 3

АНАЛІЗ ФІСКАЛЬНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ В КРАЇНАХ ЄВРОСОЮЗУ

Заслуговують уваги і питання здійснення фіскальної консолідації в країнах Євросоюзу (ЄС), де відзначалося значне зростання обсягів дефіциту державних бюджетів країн-учасниць і накопичення державного боргу. Причинами цього були програми з використання значного потенціалу державних коштів для фінансування соціальних програм, надання державної підтримки банківським установам і підприємствам реального сектора економіки, проведення структурних реформ (зокрема, пенсійної системи), створення стабілізаційних фондів і механізмів (на міждержавному рівні). Терміновою виявилася потреба в більш скоординованій фіскальній політиці і в ЄС [25].

Програми фінансового оздоровлення, запропоновані периферійними країнами Євросоюзу, ґрунтуються на суттєвому скороченні державних витрат. До того ж ці країни позбавлені можливості використовувати традиційні способи відновлення економічного зростання – девальвацію національної валюти і збільшення експортоорієнтованої продукції. Тому вони почали застосовувати «внутрішню девальвацію» – зниження вартості робочої сили до такого рівня, коли вироблена продукція стає конкурентною в порівнянні з товарами інших країн. Програми різкого скорочення державних витрат передбачають обмеження соціальних видатків, зменшення фінансування державних інвестицій та підвищення рівня оподаткування. Проте зменшення державних витрат нерідко перетворюється на фактор обмеження економічного зростання. Тому в 2012 р. дефіцит бюджету практично не зменшувався, а програми скорочення державних витрат фактично не мали позитивних результатів у країнах Євросоюзу. Не виключено, що таку стратегію потрібно буде змінювати [26].

В даний час більшість країн ЄС досягли значного прогресу в досягненні структурного балансу бюджету. Відповідно до висновків Європейської Ради,

така політика повинна впроваджуватися і надалі, але поточні проблеми ЄС вказують на необхідність дотримання чітких структурних пріоритетів бюджетно-податкової політики [27, 28].

Сьогодні політика фіскальної консолідації реалізується в таких країнах як:

- Греція (скорочення бюджетного дефіциту впродовж 2009-2014 рр. з 13,6% до 3% ВВП; інструменти: замороження зарплат державних службовців до 2014 р. і пенсій до 2012 р., збільшення ПДВ з 21% до 23 %, збільшення акцизів на бензин, тютюн та алкоголь на 10 процентних пунктів);

- Іспанія (скорочення бюджетного дефіциту впродовж 2009-2014 рр. з 11,2 % до 5,3 %; інструменти: зниження зарплат державних службовців на 5 % в 2010 р. і їх "замороження" на 2011 р., скорочення державних витрат на 15 млрд євро);

- Португалія (підвищення ПДВ, податку з продажу і податку на доходи фізичних осіб на 1-2,5 процентних пункта) та ін. [29].

Наслідком світової фінансової кризи у країнах з розвинутою економікою бюджетні дефіцити значною мірою зросли у період кризи 2008-2009 рр. в середньому приблизно на 8 %: з 1 % ВВП у 2007 р. до майже 9 % ВВП у 2009 р. У ряді країн, таких як Великобританія, Греція, Ірландія, Ісландія, Іспанія, США та Японія, – дефіцит перевищив 9 % ВВП. Бурхливе зростання державного боргу в кризові роки спричинило боргові кризи в таких країнах Європи, як Греція, Португалія, Іспанія. В Україні також під час кризи загострилася проблема бюджетного дефіциту та накопичення державного боргу, яка на сьогодні стає загрозою фінансовій безпеці держави. Отже постало питання застосування дієвих інструментів бюджетної політики з метою стабілізації публічних фінансів і використання позитивного зарубіжного досвіду щодо скорочення дефіциту державного бюджету та боргу [30].

Оцінюючи можливості фіскальної консолідації, лауреат Нобелівської премії з економіки, професор Колумбійського університету Роберт Манделл вважає, що Європа повинна діяти, як мінімум, у трьох напрямках.

По-перше, країни євро-зони з серйозними борговими проблемами повинні здійснити самостійну реорганізацію, докласти зусиль для поліпшення свого фінансового стану. Одночасно з цим необхідно спрямувати всі сили на забезпечення економічного зростання, для боргової кризи підтримка економічного зростання є остаточним способом вирішення проблеми.

По-друге, Єврозоні необхідно знайти ефективні механізми забезпечення ліквідності. Крім ЄЦБ, Єврозоні необхідно всіма способами надати достатню підтримку у вигляді ліквідності, щоб виключити можливість дефолту серед країн-членів, який може викликати катастрофічні наслідки.

По-третє, необхідно запровадити швидке вдосконалення системи фінансового управління Єврозони. Існуючий Пакт стабілізації та зростання не є достатньо ефективним в частині вимог до дотримання фінансової дисципліни. Боргова криза в Європі і США свідчить, що в даний час розвинені країни вже не можуть, як раніше, повністю контролювати глобальну економічну активність. Сьогодні посилюється взаємозалежність розвинених країн, а у країн, що розвиваються є можливість і обов'язок стати важливими учасниками міжнародної економічної системи [31].

Водночас інший лауреат Нобелівської премії з економіки Джозеф Стігліц закликає європейські країни сконцентруватися на стимулюванні зростання економіки. Економіст вважає, що жодного разу програма жорсткої економії не була успішною в жодній великій країні. На його думку, прихильність до зниження боргового навантаження і скорочення дефіциту для збільшення довіри до країн Єврозони може в кінцевому підсумку мати протилежний ефект. Так, спад зростання призведе до зростання дефіциту, а не навпаки. А заходи економії призведуть до високого рівня безробіття, яка неприйнятна з політичної точки зору і ще більше погіршить ситуацію з дефіцитом [15, 32].

Як зазначає у своїй статті автор [33], більшість європейських країн не були готові до дисбалансів, які розпочалися у світовій економіці в 2007 – 2008 роках. Вони діяли під впливом економічного зростання, яке ґрунтувалося на

основі збільшення податків, адже це давало їм можливість підняти державні витрати. Деякі з них, допускали надто високу суму витрат, що стало причиною дефіциту, який, в свою чергу, сприяв появі та зростанню державного боргу в період кризи [34]. Боргова спіраль, що набирала силу, поступово починала руйнувати довіру економічних суб'єктів до уряду.

Крім проблеми зростання державної заборгованості, важливе значення мають фактори, що паралельно впливають на економічну ситуацію в країні. Це може бути інфляція, безробіття, монетарна політика. Разом з цим, незважаючи на врегулювання всіх вказаних макропоказників, важливим залишається поняття консолідації. Як свідчить практика зони євро, до фіскальної консолідації все ж необхідно вдаватися, адже саме врегулювання доходів країни і її витрат – є одним з основних шляхів щодо врегулювання боргової проблеми та початку економічного зростання.

Важливе значення в європейських країнах надається ще й такому поняттю, як “зона маневреності фіскальної консолідації”. Воно передбачає собою наявність факторів, на які повинна звертатися увага, під час впровадження фіскальної консолідації. Сюди відносяться:

1. Здатність розширювати дохід. Зростання податків можливе у тих країнах, де існує невідповідність між доходами та витратами. Чим більша дохідна база від податків, тим існує більша ймовірність швидкого маневрування в момент рецесії економіки.

2. Здатність зменшувати витрати в країні. Дана змінна може розглядатися там, де існує велике соціальне забезпечення. Однак, зробити це буде важко, так як уряду прийдеться зменшити витрати на соціальне забезпечення, що негативно може відбитися на рівню життя населення, яке звикло до “щедрих соціальних виплат”. Чим більша основа витрат, тим в більшій мірі уряд зможе вибирати статті, по яких намагатиметься їх зменшити .

3. Розширення області зайнятого населення. Збільшення людей працездатного віку, врахування зайнятого населення серед інвалідів та

пенсіонерів, може призвести до покращення стану державних фінансів у середньо – і довгостроковій перспективі.

4. Можливість приватизувати державні активи. В країнах, де діє багато державних підприємств, існує можливість зменшення виплат на обслуговування державного боргу. Шляхом приватизації, уряд отримує кошти для управління заборгованістю, проте, дана змінна не вирішує проблеми структури самого бюджетного дефіциту, який формується в країні. Чим більше уряд має своїх активів, тим краще, так як в подальшому, існує імовірність більшої приватизації та отримання державою більшої суми коштів для реалізації своїх планів, і, в першу чергу, пов'язаних з обслуговуванням державного боргу.

5. Здатність розширювати “поле” грошово – кредитної політики. До даного пункту можна віднести зростання девальвації національної валюти та підвищення конкурентоспроможності експортних галузей в країні. Незалежна грошова політика має більшу маневреність в умовах фіскальної консолідації [34].

Розглядаючи досвід країн світу щодо впровадження фіскальної консолідації, можна звернути увагу на Ірландію та Іспанію. Так, в Ірландії уряд ще у 2008 році заявляв, що будуть використовуватися багатолітні фіскальні плани. З прийняттям бюджету у 2011 році, було запроваджено 6 різних планів фіскальної консолідації [33]. В Іспанії була оголошена кумулятивна фіскальна консолідація (в основному зорієнтована на витрати), вартість якої сягала 65 млрд. євро, або 6, 2% ВВП.

Однак, на думку деяких авторів [33], така часта зміна планів (6 разів за два з половиною роки) свідчить про недотримання або неефективне застосування даної політики. Постійні зміни в планах не дають можливості отримати результат та досягнути стратегічних цілей. Краще зорієнтуватися на певний механізм фіскальної консолідації, так як це було зроблено в Іспанії.

Аналізуючи світовий досвід, увагу слід приділити Ісландії. До 2008 року в даній країні спостерігався бюджетний профіцит. Він становив близько 5,5%

ВВП щорічно. Проте, після початку колапсу в світовій економіці, в державі з'явився дефіцит і він сягнув 13,5 % ВВП у 2009 році та 9,9 % від ВВП у 2011 році. Уряд в 2009 році запровадив план фіскальної консолідації. Головним завданням було - повернення економіки до стабільності та рівня розвитку, де зберігається профіцит (як у попередні роки). Основна увага в даному плані зосереджувалася на витратах. Планувалося зменшити експлуатаційні витрати, страхування пенсій та скорочення фінансування на будівлю доріг. В розрізі доходів до бюджету, Ісландія прийняла такі міри: зростання прибуткового податку, соціального податку та створила додаткові акцизи на тютюн і пальне .

Економічний розвиток даної країни засвідчує, що в процесі впровадження фіскальної консолідації тут збалансовано використовувалися податковий та видатковий інструменти.

До фактів, які описують ефективну фіскальну консолідацію можна віднести [33]:

1. Фіскальна консолідація набуває значно ефективнішого результату, коли вона ґрунтується на використанні зменшення витрат, що в довготерміновому періоді стає фактором економічного зростання.

2. Найкращим індикатором для визначення ефекту використання фіскальної консолідації виступає циклічно скоригований дефіцит (прогнозування урядами втрати бюджету, коли економіка знаходиться в нормі. Припускається, що витрати і податки не змінюються, але не враховується вплив національного доходу в порівнянні з боргом.). Чим він більший, тим ймовірніше спостереження фіскальної консолідації.

3. У процесі впровадженні фіскальної консолідації та прийнятті фіскальних планів суттєвою залишається політична складова.

Коли уряд зіштовхується з проблемою державного боргу, який зростає, та бюджетного дефіциту - він ставить у своїй політиці головну мету, яка полягає у зменшенні державного боргу за рахунок збільшення доходів до бюджету, через зростання податків та шляхом зменшення витрат. Однак, навіть ці, явні та ефективні регулятори і механізми врегулювання боргової кризи, як свідчить

практика, не завжди дають ефективний результат, а, іноді, взагалі відкладаються на довготерміновий план і не впроваджуються. Причиною такого розвитку економічного регулювання виступає політика, яка як свідчать емпіричні дослідження, має неабиякий вплив на розв'язання ситуації. До політичних причин, які можуть відтермінувати фіскальну консолідацію, взагалі призупиняти її дію, або, не вводити зовсім, можна віднести:

1. Реакцію суспільства щодо зменшення витрат уряду (часто дані витрати стосуються соціальних програм) і підняття податків (розширення бази та ставок податків).

2. Відсутність згоди між політичними партіями, щодо врегулювання розподілу витрат (тобто сфери їх зменшення).

Провідні економісти пропонують певні рекомендації, які допоможуть на практиці втілити та реалізувати плани фіскальної консолідації. Так, О. Бетла та Р. Кирхнер виділяють 4 категорії даних рекомендації [33, 35]:

1. Досягнення урядом позитивного сальдо балансу до позначки 0,7 % ВВП, який стабілізує державний борг на даному рівні. Цей показник повинен досягатися впродовж декількох наступних років.

2. З точки зору забезпечення достатності доходу, не повинні скорочуватися ставки податків, допускати відхилення різних податкових пільг. Справедливі, стійкі та прозорі правила оподаткування сприятимуть поліпшенню зборів доходу в середньостроковій перспективі.

3. Видаткова частина. Існує багато можливостей для вдосконалення цих статей. Це стосується енергетичних та корпоративних субсидій.

4. Фінансування решти дефіциту повинно проводитися на прозорій основі та з прозорим уявленням з приводу зменшення ризиків щодо запозичень.

ВИСНОВКИ

1. Фіскальну консолідацію доцільно розглядати як систему реформування фіскальної сфери, спрямовану на підвищення стійкості державних фінансів. До напрямів її реалізації належать обмеження дефіциту сектору загального державного управління, зменшення обсягів та поліпшення структури державного боргу.

2. Як показав аналіз результатів фіскальної консолідації в країнах ЄС, вона не завжди сприяла прискоренню економічного зростання. Водночас безпрограшною складовою заходів із фінансової консолідації є поліпшення середньострокового бюджетного планування, оскільки воно має на меті підвищення прозорості бюджетного процесу, а також ефективності бюджетної політики та позитивно впливатиме на економічне відновлення.

3. Процес фіскальної консолідації не повинен супроводжуватися посиленням негативних впливів на основні макроекономічні показники розвитку країни (темпи зростання ВВП, податкове навантаження, рівень споживання, величину платоспроможного попиту, рівень інфляції та ін.).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Міждисциплінарний словник з менеджменту : навч. посіб. / [Д. М. Черваньов, О. І. Жилінська, М. В. Петровський та ін.]; за ред. Д. М. Черваньова, О. І. Жилінської. – К. : Нічлава, 2011. – 624 с., с. 586.
2. Кухта П. В. Кризи, їх причини та наслідки / П. В. Кухта // Ефективна економіка. – 2012. – № 10. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1439>
3. Кремень О. І. Фінанси: навч. посіб. для студ. вузів / О. І. Кремень, В. М. Кремень. – К. : ЦУЛ, 2012. – 416 с.
4. Світова фінансова криза: сутність та причини виникнення [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.finalearn.com/lifers-92-1.html>
5. Бюджетний моніторинг / Аналіз виконання бюджету за 2009 рік / [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ibser.org.ua/UserFiles/File/Budget-Monitor_2009_Monitoring_ukr.pdf, с. 13.
6. Ващенко І.В. Державний фінансовий контроль та його вдосконалення у трансформаційній економіці України: Дис. канд. екон. наук: 08.04.01 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2004. – 186 с.
7. БізнесСловник: Економіка. Фінанси. Банки. Інвестиції. Кредити: Англо-український: Понад 12 500 термінів / Світлана Яківна Єрмоленко (уклад.), Віктор Іванович Єрмоленко (уклад.). – К. : Школа, 2002. – 720 с.
8. Колісник О. Фіскальна консолідація в системі антикризових заходів макроекономічного регулювання / О. Колісник, О. Пруський // Світ фінансів. – 2010. – № 7 (107). – С. 53–59. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Skhid/2010_7/12.pdf
9. Glossary of Statistical Terms. Fiscal Consolidation [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=984>.
10. Фіскальна консолідація [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://tlumach.com.ua/slovnyk_byudjetnoji_terminologiji

11. Public finances in EMU 2011 // *European Economy*. – 2011. – № 3 – P. 195.
12. Фискальная консолидация: Итоги визита МВФ в Украину // *Экономические новости* от 16.11.2010 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://economicua.com/analitika/25099>.
13. Barrios S., Langedijk S., Pensch L. EU fiscal consolidation after the financial crisis. Lesson from past experiences // *European Economy*. – July 2010. – № 418. – P. 11.
14. Sachs J. An Overview of Stabilization Issues Facing Economies in Transition [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [http://www.cisp.org.ua/cisp/cisp_uk.nsf/CISP"JeffreySachs02Ukr? OpenForm](http://www.cisp.org.ua/cisp/cisp_uk.nsf/CISP).
15. Дрозд Н. Застосування заходів фіскальної консолідації в умовах кризи економіка. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. – 2015. – № 2(167). – с. 55-60.
16. Апокин А. Скоординированное взаимное замедление: фискальная консолидация в США и зоне евро / А. Апокин, И. Ипатова. [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.forecast.ru/_ARCHIVE
17. Agnello L. How Does Fiscal Consolidation Impact on Income Inequality? / L. Agnello, R.M. Sousa. – 2012. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/roiw.12004/abstract> DOI: 10.1111/roiw.12004
18. Alesina A. The output effect of fiscal consolidations // A. Alesina, C. Favero, F. Giavazzi. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.tcd.ie/Economics/assets/pdf/giavazziTCD.pdf>. DOI 10.2139/ssrn.2130577].
19. Cottarelli C. From Stimulus to Consolidation: Revenue and Expenditure Policies in Advanced and Emerging Economies / C. Cottarelli // *International Monetary Fund. Fiscal Affairs Department*. – April 30, 2010. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://www.imf.org/external/np/pp/eng/2010/043010a.pdf> DOI
20. DeLong J.B. Fiscal policy in a depressed economy / J.B. DeLong, L.H. Summers // *Brookings Papers on Economic Activity*. – 2012. [Электронный ресурс] – Режим

- доступу: http://www.brookings.edu/~media/Projects/BPEA/Spring%202012/2012a_DeLong.pdf DOI 10.1257/aer.101.2.431.
21. Auerbach A.J. Fiscal multipliers in recession and expansion / A.J. Auerbach, Y. Gorodnichenko // *American Economic Journal: Economic Policy*, # 4(2). – 2012. – pp. 1–27. DOI 10.3386/w17447, 21.
22. Barrios S. EU fiscal consolidation after the financial crisis. Lesson from past experiences [Електронний ресурс] / S. Barrios, S. Langedijk, L. Pench // *European Economy*. – July 2010. – № 418. – P. 11. doi:10.2765/42879.
23. Fiscal Monitor. Taking Stock a Progress Report on Fiscal Adjustment [Електронний ресурс] // *International Monetary Fund*. – 2012. – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fm/2012/02/pdf/fm1202.pdf>. DOI 10.5089/9781498375702.089
24. Betliy O. Fiscal consolidation in Ukraine: Why it is needed and how to do it [Електронний ресурс] / O. Betliy, R. Kirchner // *German Advisory Group Institute for Economic Research and Policy Consulting*. – 2013. – Режим доступу: http://www.ier.com.ua/en/publications/consultancy_work/?pid=4566
25. Сокращение госрасходов убивает Европу // *Фондовый рынок*. – 2012. – № 11. – С. 2–4.
26. Приоритеты бюджетной политики. Расширенное заседание коллегии Минфина России // *Финансы*. – 2012. – № 5. – С. 3–16.
27. European council. EUCO 23/13. CONCLUSIONS. – Brussels. – 14 March. – 2013.
28. Щава Р.П. Імперативи впливу фіскальної консолідації на економічне зростання країни / Р.П. Щава // *Науковий вісник Херсонського державного університету випуск*. – 2015. – № 11 ч.2. – С. 20-25.
29. Длугопольський О. В. Фіскальна консолідація як реакція на світову фінансово-економічну кризу: особливості застосування правил і норм у країнах ЄС та Латинської Америки / О. В. Длугопольський // *Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]*. Економіка. - 2013. - Вип.

23. - С. 26-38. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa_2013_23_8
30. Лисяк Л. В. Політика фіскальної консолідації в Україні як інструмент стабілізації державних фінансів / Л. В. Лисяк // Ефективна економіка. – 2015. – № 8. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4239>
31. Evans-Pritchard A. Professor Mundell, euro, and 'pessimal currency areas' [Електронний ресурс] / A. Evans-Pritchard // Telegraph. – 2011. – Режим доступу: <http://blogs.telegraph.co.uk/finance/ambroseevanspritchard/>
32. Stiglitz J. Adding liquidity is not enough – a fiscal stimulus is needed [Електронний ресурс] / J. Stiglitz // The Guardian. – 2012/ – Режим доступу: <http://www.theguardian.com/business/economics-blog/2012/oct/04/adding-liquidity-fiscal-stimulus>
33. Крупей О. М. Світова практика застосування політики фіскальної консолідації / О. М. Крупей // Ефективна економіка. – 2015. - № 5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4067>
34. Hardy P. European Fiscal Consolidation: Four Factors That Will Support Success/ Pia Hardy, Larry Kamener, Laura Karotie// The Boston consulting group. – 2011. – 39 p.
35. Betliy O, Kirchner R. Fiscal consolidation in Ukraine: Why it is needed and how to do it/ Oleksandra Betliy, Robert Kirchner/ German Advisory Group, Institute for Economic Research and Policy Consulting. – 2013. – 16 p.